DZIEKANAT
Wydziału Historycznego UJ
wpłynęło 27.07.2022

Łódź, 16.07.2022 r.

dr hab. Tadeusz Bernatowicz
prof. Uniwersytetu Łódzkiego
Instytut Historii Sztuki
ul. Narutowicza 65
90-137 Łódź
tel. +48 608 111 968
e-mail: t.s.bernatowicz@uni.lodz.pl
t.s.bernatowicz@gmail.com

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Szymona Cierpisza**
**„Kształtowanie obrazu dziejów ojczystych w sztuce polskiej około 1764-1820"**
**napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Piotra Krasnego**
**[Uniwersytet Jagielloński Wydział Historyczny] Kraków 2021**

Dysertacja mgr. Szymona Cierpisza „Kształtowanie obrazu dziejów ojczystych w sztuce polskiej około 1764-1820" liczy 306 numerowanych stron, w tym 182 strony właściwej rozprawy oraz 125 ilustracji. Bibliografia obejmuje 15 stron.

Doktorant ambitnie zajął się bardzo ważnym i wciąż aktualnym tematem związanym z kształtowaniem świadomości historycznej poprzez sztukę i jej wpływem na postawy obywatelskie. Dzieło artystyczne miało przez stulecia, i nadal ma siłę perswazji, jak żaden inny system komunikacji społecznej. Byli tego świadomi władcy, artyści i polityczni decydenci chcący propagować własne idee, poglądy i treści. Tekst pracy jest wciągający, napisany wartkim językiem, momentami mający charakter eseju. Uruchamia różnorodne tropy myślowe. Badacz odwołuje się do różnorodnych rodzajów źródeł ikonograficznych – malarstwa, grafiki, sfragistyki, ubiorów czy projektów architektonicznych. Prezentowane tezy celnie ilustruje przykładami z różnych okresów średniowiecza i nowożytności. Narracja w bogatych, nasyconych informacjami i przykładami podrozdziałach momentami wymyka się kontroli piszącego. Znajdujemy tam poboczne przyczynki odnoszące się do różnych zagadnień kulturowych, łączących się co prawda z przyjętą linią narracji ale gmatwające główny wątek rozprawy.

Za cel pracy Autor postawił „ujęcie i prześledzenie zjawiska nawiązywania do historii ojczystej w dziełach sztuki tworzonych na ziemiach polskich w XVIII wieku i pierwszych dekadach kolejnego stulecia, a także próba sformułowania odpowiedzi na pytanie o motywy takich realizacji". Nie jest to jednak kompleksowe zestawienie i analiza

dzieł z wyznaczonego zakresu czasowego, które spełniają kryterium nawiązywania do historii ojczystej lecz trzy zagadnienia związane z „historia narodową", z eksplikacją w postaci interpretacji trzech "dzieł". Problem zatytułowany „Historia narodowa a *historia sacra"* przedstawiony został na przykładzie wizualizacji kultu św. Stanisława i kształtowania sanktuarium w Piotrawinie (47 s.). Fundacja biskupa Kajetana Ignacego Sołtyka w Piotrawinie została omówiona bardzo szczegółowo, ma wręcz charakter monografii obiektu. Autor zagłębia się w szczegóły biograficzne, detale i dyskusje atrybucyjne.

W części II „Historia narodowa i sztuka zachęty" (28 s.) podejmuje próbę zdefiniowania pojęcia „historia narodowa" w oparciu o inicjatywy artystyczne czasów Stanisława Augusta tworzącego „nowy kanon historii". Autor przemieszcza się po różnorodnych źródłach epoki (Naruszewicz, Krasicki, Załuski, Jabłonowski, Mniszech, Albertrandi),

Nieoczekiwanie pojawia się rozdział „Sztuka zachęty i temat historyczny we Francji" a następnie „Sztuka zachęty i temat historyczny w Polsce". Doktorant trawestuje pojęcia francuskiego „traveaux d'encouragement" („praca zachęty") „traveaux d'émulation" („praca naśladowania") zaczerpnięte z pracy Joberta Barthelemy'go i Richarda Wrigley'a (*The "Traveaux d'encouragement": an Aspect of Official Arts Policy in France under Louis XVI)*[i] na polski grunt jako „sztuka zachęty", definiując ją, jako „wykładanie Polakom ich rodzimych dziejów jako instrumentu zachęty do właściwych postaw obywatelskich". Przyjęcie takiej perspektywy badawczej jest efektowne i dobrze zapowiadające prezentację nowego spojrzenia na epokę stanisławowską, ale materiał eksplikacyjny i dociekliwość interpretacyjna budzi poczucie daleko idącego niedostatku. Jako przykłady wymienione są Pokój Marmurowy i Sala Rycerska na Zamku Królewskim oraz tzw. Grota w Łazienkach. Prezentacja sprowadzona została do syntetycznej prezentacji stanu badań, ale bez uwzględnienia najnowszych prac o Baciarellim. Podrozdziały „Regalia", Ubiór", „Sfragistyka", „Architektura", „Paleografia" prezentują dociekania na temat inspiracji Baciarellego przy wyborze historyzujących motywów. Problem postawionej idei „zachęty" nie został podsumowany, czytelnik musi się domyślać w jaki sposób obrazy Baciarellego i króla miały zachęcać do postaw obywatelskich. W tym kontekście pojawia się zasadnicze pytanie o jaką zachętę chodzi. Czy doskonalenie cnót w sensie antycznym (Virtus, Iustitia, Fortitudo) czy też wartości patriotyczne (obrona ojczyzny, wspieranie społecznych przemian)?

Kolejny rozdział zatytułowany „Studium 2. Sztuka zachęty u schyłku Rzeczypospolitej" jest tekstem opublikowanym przez Autora w artykule *Apoteoza Wojska. Nieznany rysunek Franciszka Smuglewicza* („Wiek Oświecenia"). Wybór silnie antykizowanego rysunku Smuglewicza jako ilustracji tezy o „sztuce zachęty" nie wydaje się zbyt trafny, choć jako dodatek można by uznać za uzasadniony. W tym przypadku, gdy rozpad Polski stawał się coraz realniejszy, wybuchła Insurekcja Kościuszkowska, zachodziły generalne zmiany społeczne określiły też nowe funkcje sztuki i postawy artystów. Do Autora kieruję pytanie czy sztuka o tematyce historycznej w tej fazie historii Polski kształtowała postawy obywatelskie w nowoczesnym słowa tego znaczeniu?

Na koniec „doklejony" niejako został rozdział „Projekty historycznych studni Sebastiana Sierakowskiego" materiał już wcześniej publikowany jako *Projekty „historycznych" studni dla Krakowa Sebastiana Sierakowskiego. Forma i idea.* („*Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*"). Pozornie utylitarne obiekty stanowią znakomity przykład ilustracji tendencji związanych z historyzmem w powiązaniu z wątkami historyczno-patriotycznymi. Projekty powstały w 1817 r. Prawdopodobnie z tego powodu zakres czasowy rozprawy określony został na „około 1764-1820". Nie jest on w pełni spójny artystycznie, politycznie i społecznie. Epoka Stanisława Augusta kończy się wraz z utratą niepodległości, choć już na początku lat dziewięćdziesiątych XVIII w. dokonują się radykalne zmiany. Po burzliwych czasy 1795-1815 nastąpił krótki okres stabilizacji w dwóch organizmach - Królestwie Kongresowym i Rzeczypospolitej Krakowskiej. Lata 1815-1827 wyróżniają się rozwojem cywilizacyjnym i obywatelskich na tym terenie, zniszczony przez romantyzm.

Kilka uwag muszę poświęcić kwestiom układu rozprawy, skonstruowanej w sposób nietypowy, zakładam nadrzędną celowość, choć klucza merytoryczny jest zagmatwany. Widoczne jest to w spisie treści. Brakuje numeracji rozdziałów i podrozdziałów. Jedynie pogrubienia tytułów i wysunięciu tekstu możemy domyślać się, że są to części rozprawy (I-IV - oznaczenia moje w celu klarowności odniesień). Jednocześnie w części I, III i IV pojawiają się wyboldowane podrozdziały oznaczone jako „Studium". Taka konstrukcja planu, z brakiem hierarchizacji problemów wprowadza zamieszanie w odbiorze tekstu, sprawia wrażenie przypadkowego zestawienia. W dodatku do każdego rozdziału zastosowana została oddzielna numeracja ilustracji, co powoduje zamieszanie w konfrontowaniu z tekstem.

Szerokie zakreślenie tematu nie mogło nie odbić się na brakach bibliograficznych. Choć w podstawowym zestawie występują najważniejsze opracowania to wspomnę o

braku takich autorów jak Agnieszka Skrodzka, Andrzej Walicki Małgorzata Biłozór-Salwa, Anna Sieradzka etc.

Mimo tych rozlicznych wątpliwości, które przytoczyłem wyżej stwierdzić trzeba, że rozprawa doktorska Szymona Cierpisza jest pracą ciekawą i odkrywczą, w której próbuje się spojrzeć na sztukę czasów Stanisława Augusta przez pryzmat wartości związanych z kształtowaniem się nowoczesnego narodu polskiego w kontekście wybranych motywów historycznych. Szczególnie wartościowe naukowo są dwa rozdziały co potwierdza ich publikacja w recenzowanych pismach specjalistycznych. Zarysowane przez Badacza spojrzenie warte jest dalszych, pogłębionych studiów.

Dysertacja mgr Szymona Cierpisza spełnia wszelkie wymogi niezbędne do uczestnictwa w dalszych etapach w uzyskiwaniu tytułu doktora.

Tadeusz Bernatowicz

Tadeusz Bernatowicz

---

[i] Joberta Barthelemy i Richard Wrigley (badacz podaje tylko pierwszego autora)." (The "Traveaux d'encouragement": an Aspect of Official Arts Policy in France under Louis XVI: "Oxford Art Journal", 10, 1987, nr 1, s. 3-14).